

Állam és egyház viszonya, az egyházak jogállása Romániában

Varga Attila

egyetemi docens

Sapientia EMTE, Kolozsvár

Összefoglalás. 1989 után Románia, a román állam megpróbálta rendezni az egyházakkal való viszonyát. Ennek megfelelően már az 1991-es új Alkotmányban szabályozta a vallásszabadságot és az egyházak jogállását, melynek alapja a felekezetek autonómiájának az elismerése.

Jelen tanulmány az állam és egyház meglehetősen összetett viszonyát mutatja be, valamint a Romániában elismert egyházak jogállását. Az állam és egyház viszonya alapvetően alkotmányjogi jellegű, hiszen szervesen kötődik olyan alapjogokhoz, mint a lelkiismeret-szabadság, a kifejezés- és szólásszabadság, valamint a vallásszabadság. A tanulmány bemutatja a legkülönbözőbb modelleket, melyek az állam és egyház viszonyában alakultak ki Európában és az Egyesült Államokban, elemzi az említett alapjogok tartalmát, valamint az egyházak jogállásának alkotmányos és törvényes keretét.

Mindez pedig azért lehet fontos, mert az elmúlt huszonöt évben kialakított viszony, annak jellemzői, eredményei és hiányosságai fontos fokmérője a romániai jogállamiságnak és demokratikus átalakulásnak.

Kulcsszavak: állam és egyház, vallásszabadság, lelkiismeret-szabadság

Abstract. The relationship between the church and the state, the legal status of the church in Romania

After 1989, the Romanian government tried to sort out the relationship between the churches.

Accordingly, in the new Constitution from 1991 they regulated the status of freedom of religion and the church, which is based on the recognition of the autonomy of the churches.

This study presents a rather complex relationship between state and church, as well as the status of recognized churches in Romania. The relationship between church and state is essentially constitutional in nature, as it is linked to fundamental rights such as freedom of conscience, freedom of speech and the phrase, as well as religious freedom. This study presents a wide variety of models that the relationship between church and state created in Europe and the United States, analyzes the content of those basic rights, and the constitutional and legal frame for the legal status of churches.

All this may be important, because this relationship is developed in the past twenty-five years, its features, the results and the shortcomings are an important indication of the Romanian rule of law and democratic transformation.

Keywords: state and church, freedom of religion, freedom of conscience

I. Bevezetés

Az 1989 előtti diktatórikus politikai rendszer egyik sajátos vonása a világnézeti-leg elkötelezett ateista állam, mely a vallást tagadta, az egyházakat, egyházi vezetőket üldözte vagy éppen saját céljaira felhasználta, illetve önfeladó, önmegtagadó együttműködésre kényszerítette.

A rendszerváltást követően az egyházak elsősorban saját erejükből viszonylag gyorsan talpra álltak, és igyekeztek betölteni hagyományos vallásos és társadalmi szerepüket. Az új, demokratikus politikai rendszer keretében pedig az állam meg kellett határozza viszonyulását a vallásos jelenséghez és az egyházakhoz. Ezt az önmeghatározást és viszonyulást az 1991-ben elfogadott új Alkotmány rögzítette és a 2003-ban elfogadott alkotmánymódosítás kiegészítette és finomította.

Jelen tanulmányban az állam és egyház viszonyának két fő aspektusát mutatom be, nevezetesen az állam és egyház viszonyát meghatározó alapjogokat, úgymint a lelkiismereti és vallásszabadság tartalmát, valamint az állam és egyház intézményi és funkcionális viszonyát, mely az egyházak jogállásában jut kifejezésre.

Előljáróban rögzítenünk kell, hogy az állam és egyház közötti viszony elsősorban az alkotmányjog tárgykörébe tartozik, elemzése és magyarázata tehát az alkotmányjogból, valamint a hatályos alaptörvényi rendelkezésekből kell hogy kiinduljon.

Mivel magyarázható e kérdéskörnek a kötődése az alkotmányjoghoz?

A neves filozófus, Heller Ágnes egy tanulmányában megállapítja, hogy „A modernitást megelőző minden világkorszakban a vallás volt az uralkodó világmagyarázat. A vallás szolgáltatta a tudást, az erkölcsöt, szentesítette az uralkodót és az uralkodás formáit. A mindennapi élet és az emberi tevékenység minden formája a vallás autoritásának volt alávetve.”¹ A modern állam azonban szekularizált állam, ami alapvetően az állam és egyház szétválasztását jelenti. „A modernitás világában azonban – folytatja megállapításait Heller Ágnes – a tudomány lett az uralkodó világmagyarázat. A tudást (a világról) a tudomány szolgáltatja (...), mely nem avatkozik az erkölcsbe és politikába. Az erkölcs, a politika, a művészet és a mindennapi élet irányításában egyetlen hatalom sem foglal el kivételezett szerepet.”

Ugyanakkor a modern, demokratikus politikai rendszerek világában az államnak kell szabályoznia a társadalmi magatartásformákat, az erkölcsi, jogi alapértékeket, valamint az „uralkodás”, helyesebben szólva a hatalomgyakorlás formáit. Ezt pedig

1 Heller 2000. 110.

elsődlegesen és általánosan a politikai és jogrendszer egészét meghatározó módon az alkotmány szabályozza. Az alkotmánnyal szemben támasztható alapkövetelmény, hogy kifejezze a társadalmi közmegegyezés minimumát, hogy az alaptörvény, és benne a legalapvetőbb erkölcsi, jogi, politikai alapértékekkel, egy világnézetileg semleges (de nem értéksemleges) állam fogadja el és biztosítsa érvényesítésüket.

A vallásnak és egyházaknak megszűnt a monopolhelyzetük a világi hatalom gyakorlásában, mi több: ki is vannak zárva ennek közvetlen gyakorlásából. Továbbá nem ellenőrzik sem a tudományt, sem a politikát, de megmaradt szellemi hatalmuk és hatásuk a társadalom tagjainak világnézetére, magatartására, erkölcsi értékrendjére.

Mindezek okán és következményeként kell beszélnünk az egyházak és az állam viszonyáról mint alkotmányjogi kérdésről, melyet elsődlegesen az alkotmány szabályoz.

Továbbá fontos tisztáznunk azt, hogy akkor, amikor az egyházak vallási felekezetek alkotmányjogi szabályozásáról beszélünk, az állami egyházjog sajátos területén vagyunk. Az állami egyházjog az állami, világi jog azon része, amely az egyházak jogállását, valamint az egyházak és az állam legkülönbözőbb jogi viszonyait szabályozza. Az állami egyházjog forrása maga az állami jogforrási rendszer, kezdve az alkotmánnyal, a parlament által hozott törvényeken keresztül a többi közhatalom, elsősorban a kormány által elfogadott jogszabályokig.

Ettől pontosan meg kell különböztetnünk az egyházjogot (kánonjogot), mely az egyes felekezetek, egyházak belső joga, az egyházi jogalkotó által alkotott jog. Ez azt jelenti, hogy az egyházak rendelkeznek saját jogszabályi rendszerrel, jogrendszerrel, amely alapján az állam által elismerten, szabadon és autonóm módon működhetnek. Jelen tanulmánynak nem tárgya ez utóbbi, tehát a kánonjog bemutatása. A következőkben kifejezetten az állami egyházjog keretében az egyházak és az állam viszonyát, valamint az egyházak jogállását alapvetően meghatározó alkotmányjogi kérdések, szabályozások kerülnek elemzésre.

II. Állam és egyház viszonyának modelljei

Azt megelőzően, hogy a román állami egyházjog egyes aspektusait, állam és egyház viszonyát meghatározó szabályozásokat és a Romániában, törvényben elismert egyházak/felekezetek jogállását ismertetnénk, szükséges a létező, az állam és egyház viszonyában kialakult modelleknek a rövid bemutatása, mely révén a romániai megoldás is vagy besorolható, illetve jellemezhető valamely modellel, vagy egy sajátos román modell képe tárul elénk.

Az állam és egyház viszonyának több, történelmileg, felekezetileg és politikailag meghatározott modellje alakult ki. E modellek közötti legalapvetőbb különbség abban határozható meg, hogy az állam világnézetileg semleges, avagy

ideológiailag elkötelezett. Ez utóbbiak rendszerint olyan diktatórikus politikai rendszert működtető államok, melyek nem ismerik el a vallásszabadságot mint alapvető emberi jogot, következésképpen olyan ateista világnézetet vallanak, melynek fő jellemzője a kirekesztés, a vallásos meggyőződés és az egyházak üldözése. Másrészt pedig beszélhetünk olyan kizárólagosságot hirdető, fundamentalista, vallásos meggyőződést valló államokról (például egyes iszlám fundamentalista államok), amelyek a vallásszabadságot szintén nem fogadják el, mint ahogyan semmilyen más felekezetet, illetve vallást nem ismernek el, hanem sok esetben tiltanak vagy üldöznek.

Az európai vagy tágabb értelemben a nyugati demokratikus államok világnézetileg semlegesek. Ugyanakkor ez az állam és egyház közötti viszonyokban, az egyes államokban, különböző formákban, módokon, modellek szerint alakult ki. A kérdés kiváló magyarországi szakértője, Schanda Balázs ezzel kapcsolatosan megállapítja, hogy „A világnézetileg semlegesnek tekinthető államok korántsem azonosak, de gyakran még csak nem is azonos elvek alapján alakították ki az egyházakkal való viszonyt, egymásnak szinte ellentmondó kereteket adva a vallásszabadság jogának. Így Európában az államegyházi berendezkedéstől a laicista elválasztásig a legkülönbözőbb megoldások élnek egymás mellett”.² A következőkben az említett szerzőt idézve, az általa megkülönböztetett öt modellt mutatom be.³

1. Államegyházi modell. Ez a típusú berendezkedés mintegy történelmi öröksége valamennyi európai államnak, hiszen az állam és egyház évszázadokig szervesen összefonódott. Lényegében valamennyi európai államban végbement az állam és egyház szétválasztása, ugyanakkor az állam és egyház kapcsolata továbbra is fennmaradt, de ennek „intenzitása” eltérő.

Az államegyházi modell sem az állam és egyház összefonódását jelenti, hanem sokkal inkább valamely felekezet dominanciájából adódó privilegizált megítélést és preferált bánásmódot. Ezt legmarkánsabban Görögország alkotmánya fogalmazza meg, mely uralkodó vallásként ismeri el az ortodox egyházat, mely ezáltal államegyházi státust élvez. Görögországban a vallásszabadság és a hozzá köthető jogosultságok meglehetősen korlátozottak, olyannyira, hogy az állam a vallási kisebbségekkel szemben is védi az uralkodó vallást.⁴

Bizonyos vonatkozásokban az ortodox egyház privilegizált helyzete tapasztalható Romániában is, ugyanakkor a román megoldás mégsem sorolható kifejezetten az államegyházi modellbe, ugyanis a szabályozás szintjén az állam és egyház elválasztása megtörtént, mi több, az együttműködő elválasztás modelljére jellemző vonások is léteznek.

2 Schanda 2000. 191.

3 Schanda 2000. 192–206. Az állam és egyház viszonyát jellemző öt modell ismertetését Schanda Balázs művéből, a jelzett fejezetből vettem át.

4 Ennek érzékletes példája, hogy Görögország állami iskoláiban is csak ortodox vallású személy taníthat.

Az államegyházi modellbe sorolhatók a görögországi gyakorlattól teljesen eltérő megoldásokat alkalmazó Észak-Európa protestáns államai (Anglia, Skócia, Dánia, Norvégia, Finnország), ahol megőrizték az államegyházi berendezkedést. Ugyanakkor az egyéni vallásszabadság hatékony biztosítása révén, és mivel a kisebbségi felekezetek tevékenysége az államegyházzal szemben sem esik korlátozás alá, ezeket az államokat akár világnézetiileg semlegeseknek is lehetne tekinteni. Az tapasztalható, hogy ha azonosulnak is egy vallással, illetve egyházzal, a többi elismert felekezet irányába teljes körű toleranciát gyakorolnak.

2. A radikális elválasztás modellje. Az állam és egyház radikális elválasztása két némileg eltérő formában és irányban nyilvánult meg, ezek pedig az Amerikai Egyesült Államok modellje, a másik Franciaország megoldása.

Az Egyesült Államok Alkotmányának 1791. évi 1. Kiegészítése által az alapító atyák a vallásszabadság biztosítékát abban látták, hogy tilalom alá vonták az egyházak intézményesített támogatását. Ebből az alkotmányi tételből építette föl a Legfelsőbb Bíróság az „elválasztás falának” elvét.⁵ Ennek gyakorlati tartalma abban állt, hogy az állam vagy állami szerv – a vallásszabadság megóvása végett – nem részesíthet támogatásban semmilyen vallást. Másrészt azonban az állami életet körülveszik vallásos jelképek, a vallásos jellegű eskün és állami szervek működéséhez kapcsolódó imádságokon túl még a bankjegyeken is vallásos tartalmú jelmondat olvasható. Az elmúlt évtizedekben az „elválasztás fala” lényegesen alacsonyabbá vált, hiszen jelenleg az Egyesült Államok sokrétű direkt és indirekt támogatásban részesíti a vallási közösségeket, illetve intézményeket (például jelentős adókedvezmények formájában).

A másik iránya a radikális elválasztásnak Franciaországban tapasztalható, mely azonban a nagy francia forradalom és az azt követő évszázad egyházpolitikája keretében a radikális elválasztás, oka, indítéka alapvetően egyházellenes, antiklerikális és katolikusellenes – tehát nem semleges – feltevéseken alapult. Az eredeti cél nem a világnézetiileg semleges állam megteremtése volt, hanem a közélet és különösen az oktatás teljes elvilágiasítása, az egyházi befolyás megszüntetése és magánszférába szorítása. Az első világháború után tapasztalható egyfajta enyhülés, ami a de Gaulle-korszakkal új lendületet kapott. Azóta Franciaország is

5 A szigorú elválasztásnak ezt a „doktrínáját” az amerikai Legfelső Bíróság egy ügyben hozott döntésének indoklásában fogalmazta meg. „Sem az államok, sem a szövetségi kormányzat nem alapíthat egyházat. Nem hozhat olyan törvényt, amely támogat valamely vallást vagy valamennyi vallást, vagy egyik vallást előnyben részesítené a másikkal szemben. Nem kényszeríthet vagy befolyásolhat valakit templom látogatására vagy az attól való távolmaradásra, vagy bármely vallásban való hitének vagy hitetlenségének megvallására. Senki sem büntethető vallásos hit vagy hitetlenség elfogadása vagy gyakorlása, templomba járása vagy attól való távolmaradása miatt. Semmilyen nagy vagy kis összegű adó nem vethető ki vallásos tevékenység vagy intézmény támogatására, bárhogy is nevezzék, vagy bármely formáját is válasszák a vallás tanításának és gyakorlásának. Sem az államok, sem a szövetségi kormányzat nem vehet részt nyíltan vagy titokban vallási szervezetek és csoportok működésében és viszont.” Everson v.s. Board of Education ügy, 1947.

támogatja az egyházi oktatást, illetve egy sor eredetileg egyházellenes intézkedés, mint amilyen a templom- és plébániaépületek századelőn történt államosítása, mára az egyháztámogatás indirekt formájává alakult, hiszen így az épületek fenn tartási költségeit döntően közpénzekből biztosítják.

Azzal, hogy Franciaország a radikális elválasztással az egyházat a magánszférába szorította, ezzel megszüntette az egyházakkal való együttműködést, és ebben a kapcsolatban nem a semleges, hanem a közömbös állam képe jelent meg, mely együtt járt a vallásszabadság korlátozásával is.

Megállapítható, hogy az állami finanszírozás tilalma eltérő következményekkel járt a két országban. Míg Franciaországban az egyház a mai napig súlyos szegénységben él, addig az Egyesült Államokban számtalan vallási közösséget professzionálisan szervezett adománygyűjtési akciók és gazdasági vállalkozások tartják el.

3. A kapcsolódó (együttműködő) modell. Ez leginkább Közép-Európa német nyelvű államaiban, Németországban, Ausztriában és Svájcban, ennek különösen német nyelvű kantonjaiban alakult ki. E modellben a hangsúly az együttműködésen van, az állam pozitív semlegességet (és nem közömbösséget) tanúsít. Ezért az állam és egyház viszonyát a kapcsolódás vagy együttműködés kifejezésekkel lehet jelezni és jellemezni.⁶ A kapcsolódó modell tagadja az államegyház létjogosultságát, és az elválasztással szemben a közjogi státuszt élvező népegyházakkal való együttműködés szükségességét hangsúlyozza. Különösen a vonatkozó német szakirodalom szerint az állam ugyan semleges és világi, de az alkotmányozó nem dönthet az elválasztás mellett, ami egyben azt is jelenti, hogy az államegyház alkotmányi tilalmából csak az intézményes összefonódás következik. Németország és Svájc kantonjainak többségében az állam segítséget nyújt az egyházfinanszírozáshoz a közjogi jogállással rendelkező népegyházak államilag nyilvántartott híveiktől járó adójának behajtásával. Ausztriában az egyházi hozzájárulás begyűjtését az egyház maga végzi, azonban az állam polgári jogi igénynek ismeri el ezt, és biztosítja a bírósági út igénybevételének lehetőségét.

4. Az együttműködő elválasztás modellje. Az elmúlt évtizedekben alakult ki Dél-Európa latin (katolikus) országaiban, ahol az állam és a katolikus egyház a liberális eszmék hatására még a 19. század végére elválasztásra került. A II. vatikáni zsinat után, a 20. század utolsó évtizedeiben, a katolikus egyház kezdeményezésére, szerződésben kifejezett egyetértésben került sor az államegyháziság következetes felszámolására. Tehát ez az elválasztás nem egyoldalú, a gyengébb félre (az egyházra) kényszerített megoldás volt. Az állam változatlanul számol az

6 Érdemes megjegyeznünk, hogy a német kapcsolódó pozitív, aktív semlegességet biztosító modellnek négy tényezője van: a) az állam nem avatkozik be, a vallási szervezetek autonómak. Az állam nem lehet abszolút, közömbös, mert az a vallásellenes nézetek előnyben részesítése és így a beavatkozás egy formája lenne, b) az állam nem azonosul egyetlen világnézettel sem. Ez szintén nem közömbösség, mert az a szekularizált világnézettel való azonosulás lenne. Ez nem jelent technikai értékmentes államot, c) egyenlőség a felekezetek között a közjavak és közterhek elosztása során, d) együttműködés különböző tevékenységekben.

egyház meghatározó súlyával, és nem zárkózik el az együttműködés elől. Ezen együttműködés jellemzője a két fél autonómiájának kölcsönös elismerésén alapuló szerződéses szabályozás. Ezek garanciákat rögzítenek a vallásoktatás, az intézményi lelkipásztori ellátás, a tábori lelkesízi szolgálat, az egyházi műemlékek és kulturális örökség védelme tekintetében.

Az elválasztással nem változott meg az egyházi házasságkötés állami elismerése, és fennmaradt az iskolai hitoktatás is. Az állam, szerződés alapján, Olaszországban és Spanyolországban a jövedelemadó rendszeréhez kapcsolódó kedvezményrel váltotta föl a korábbi közvetlen egyházfinanszírozást. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az adófizető állampolgár évről évre nyilatkozatot tesz, hogy jövedelemadójának meghatározott hányadát valamelyik egyház támogatására vagy egyéb közcélokra fordítsák.

5. A konvergáló (vegyes) tendenciák és modellek. Az elmúlt évtizedekben, különösen a kelet-közép-európai államok 1989-es politikai rendszerváltása után leginkább éppen ezekben az országokban létrejöttek olyan vegyes modellek, melyek az előzőekben ismertetett megoldások különböző vonásait ötvözték. Természetesen a kelet-közép-európai rendszerváltó államok sem egységesek ezekben a megoldásokban. A kommunista ideológia egyik fő iránya az ateizmus, tehát a vallásos meggyőződés és az egyházak üldözése, ellehetetlenítése. Ezekben az országokban, még ha formálisan alkotmányaikban megfogalmazódott is a lelkiismereti szabadság, a vallásszabadság, a gyakorlatban leginkább ennek ellenkezője érvényesült. Ugyanakkor a vallás- és egyházellenesség sem volt egyforma intenzitású ezekben az országokban. Mindezekből következően szinte természetes megoldás volt a rendszerváltás után az együttműködő elválasztás modellje, amely közös jellemzője a jelenlegi kelet-közép-európai államoknak, de jelentős eltérések vannak a Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon vagy Romániában kialakított szabályozásokban és gyakorlatban. Van, ahol az állam és egyház közötti kapcsolat szorosabb, és ez jogszabályokban is egyértelműen szabályozott. Példaként lehet említeni, hogy az egyházi házasságkötést több állam is elismeri világi joghatással bírónak (Horvátország, Lengyelország, Szlovákia). Másrészt a német típusú egyházi adórendszer sehol nem alakult ki. Az iskolai hitoktatás szinte mindenütt bekerült az oktatási rendszerbe, legtöbb helyen fakultatív jelleggel, de van, ahol kötelezővé vált. Az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása, már ott, ahol ez – még ha részlegesen is, de – megtörtént, komoly társadalmi vagy különösen felekezeti feszültséget okozott például Csehországban és Romániában.

III. A „román modell”, az állam és egyház viszonyrendszerének romániai jellemzői

Románia szekularizált világi állam, ahol az állam és egyház szétvált, ugyanakkor a közgondolkodásban, valamint a politikai és joggyakorlatban a közhatóságok privilegizált helyzetet biztosítanak a román ortodox egyháznak.

Következésképpen a román megoldásra, miközben kétségtelenül jellemző az együttműködő elválasztás, ha nem is olyan mértékben és mélységben, de jelen van a görög típusú államegyházi modell némely vonása.

Ezt jól tükrözi az a szándék, mely a 2013-as (sikertelen) alkotmánymódosítás során, széles körben támogatott javaslatban fogalmazódott meg, mely szerint a román ortodox egyháznak a többi egyházakkal együtt jelentős szerepe volt a modern Románia megteremtésében. Másrészt, ami ennél a szimbolikus megfogalmazásnál (ami végül nem került elfogadásra, mivel az egész alkotmánymódosítási eljárás elakadt) sokkal többet jelent, hogy lényegében 1990 óta a mindenkorai politikai vezetés kialakított az ortodox egyházzal egy lényegében aránytalan, ellenőrizhetetlen és átláthatatlan, egyébként pedig meglehetősen nagyvonalú anyagi támogatási rendszert. A többi, törvényben elismert egyházzal kapcsolatosan azonban egy pályázatási rendszeren és szigorú elszámoltatáson alapuló, helyenként/felekezeti szinten túlbürokratizált támogatási, finanszírozási rendszert alakított ki.

Az állam és egyház viszonyának román modelljét a lelkiismereti szabadságról és az egyházak jogállásáról szóló 2006. évi 489-es törvény (továbbiakban: *törvény*) szabályozza, illetve határozza meg.⁷

E szabályozásnak van egy alapvetőnek tekinthető ellentmondása, mely kiderül egyrészt a szabályozás szellemiségéből és ennek a valósággal való összevetéséből, másrészt bizonyos konkrét normaszövegekből is.

Ez utóbbi vonatkozásában egyrészt a törvény kimondja, hogy „Romániában nincsen államvallás, az állam semleges bármely vallásos meggyőződés vagy ateista ideológia irányában”. Ugyanakkor már egy korábbi cikkben előírja, hogy „A román állam elismeri a Román Ortodox Egyház és a többi, állam által elismert egyház és felekezet Románia nemzeti történelmében és a román társadalmi életben betöltött fontos szerepét”. A két idézett rendelkezés azért mond ellent egymásnak, mert az állam felekezeti, világnézeti semlegességének fogalmába nem fér bele, hogy az egyházak, felekezetek sorában az egyiket kiemelten nevesítse. Ez még akkor sem elfogadható, ha a román állampolgárok többségének a felekezetéről (egyházáról) van szó. Az ilyen típusú szabályozás éppenséggel azon államok szabályozására jellemző, ahol létezik egy többségi (netán uralkodónak nevezett) államvallás.

⁷ A vallásszabadságról és az egyházak általános jogállásáról szóló 2009. évi 489-es számú törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 2007. évi 11-es számában.

Másrészt a másodikként idézett normaszöveg, amely jogi tartalommal és konzisztenciával nem rendelkezik, már csak azért is problematikus, mert a román állam évtizedekig üldözte vagy szisztematikusan zaklatta az egyházakat, azok vezetőit és híveit, egyeseket betiltott, mások normális létét és működését akadályozta, vagy éppen ellehetetlenítette. Következésképpen egy törvényben megfogalmazott nyilatkozat sokkal inkább ezen állami praktikák el- és beismerését, valamint a jóvátételt, a kárpótlást kellene hogy kimondja.

Ugyanakkor a „román modell” annyiban sajátos és tekinthető egyfajta vegyes modellnek, hogy miközben kétségtelenül létezik a román államnak egy, a politikai és joggyakorlatában világosan kimutatható felekezeti elfogultsága, ugyanakkor törvényi szinten kijelenti, hogy az állam semleges, hogy különböző módon elsősorban anyagilag (például adókedvezmények formájában) támogatja az egyházakat.

A gyakorlatban, miközben különböző módokon ténylegesen biztosít bizonyos támogatást a felekezetek számára, kevésbé átlátható módon aránytalanul, előnyösebb formában támogatja a többségi ortodox egyházat.

Bár a törvény rögzíti, hogy az egyes felekezetek a törvény és a közhatóságok előtt egyenlők, mi több, hogy az állam, a közhatóságokon keresztül, egyetlen felekezet számára sem fog indokolatlan előnyöket, előjogokat biztosítani vagy azokat favorizálni. Valójában azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy az ortodox egyház kivételezett, privilegizált helyzetben van a felekezetek között. Lényegében létrejön egy többségi egyház és kisebbségi egyházak közötti, a pusztán számszerűsége messze túlmutató viszonyrendszer, ami egyházi intézmények vonatkozásában különösen, még a fogalom szintjén (többségi – kisebbségi egyházak) is elfogadhatatlan.

Így például az a rendelkezés, miszerint „a román állam közhatóságai révén támogatja a Romániában elismert felekezetek külföldi kulturális, spirituális és szociális tevékenységét”,⁸ valójában csak az ortodox egyház vonatkozásában mondható igaznak, hiszen semmilyen nem ortodox felekezetet nem részesít ilyen típusú támogatásban. Ez pedig sokkal inkább az államvallás modelljére jellemző, semmint a világnézeti semleges állam modelljére.

Természetesen csupán néhány szabályozási és alkalmazási példával illusztrált jellemző, hiszen a következő két fejezetben részletesen lesz szó a vallásszabadság fogalmáról, tartalmáról, valamint a romániai egyházak jogállásáról.

IV. Lelkiismereti és vallásszabadság

A román alkotmányjogi szakirodalomban egyik általánosan elfogadottnak tekinthető meghatározása, értelmezése szerint a lelkiismereti szabadság a természetes személy azon lehetősége, hogy rendelkezzen valamely világnézettel és azt kifejezze magánszférában vagy közösségben, legyen vagy nem valamely vallásos

8 A törvény 9-es cikkének (4) bekezdése.

meggyőződése, tartozzon avagy nem egy vallásos felekezethez, megtartsa vagy nem az adott felekezet szertartásait.⁹ Tehát a szakirodalom és a szabályozás is a lelkiismereti vallásszabadság fogalmába tartozónak nyilvánítja ennek aktív és passzív formáit, megnyilatkozásait.

A lelkiismereti szabadság, meglehetősen összetett alapjog, mely több részjogot, illetve szabadságjogot foglal magába. Ezek jellege egyben meghatározza az állam kötelező viszonyulását ezen, jogok, jogosítványok tiszteletben tartásához, érvényesítésük biztosításához, amelyben kifejezésre jut egyrészt a szabad egyén és a hatalmat gyakorló állam sajátos viszonya, másrészt az állam és az egyház nagy múlttal rendelkező, de jelenleg új alapokon álló kapcsolata.

Általánosan szólva az ember világról alkotott elképzelése, vilásképe kétféle lehet: vallásos vagy nem vallásos. Ebben, ennek kialakításában, megvallásában az egyén abszolút szabadsággal kell hogy rendelkezzen.

Ez hozzátartozik az egyén humán mivoltához, emberi minőségéhez, emberi méltóságához. A lelkiismereti szabadságot nem is lehet csak az egyenlő emberi méltósághoz való jogból levezetni. Ugyanakkora lelkiismereti szabadság három további olyan jogot, szabadságot foglal magába, mint vallásszabadság, a gondolkodás és a kifejezés szabadsága.

A vallásszabadság tartalmára vonatkozólag fontos megállapítást tartalmaz a nemzetközi jog, pontosabban az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának 18-as cikke, mely kimondja, hogy a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság a személy azon szabadsága, hogy vallása, meggyőződése legyen vagy fogadjon el, ezt egyénileg vagy közösségben kinyilváníthassa, mégpedig felekezetben, szertartásokban, gyakorlatokban és oktatásban. Ez a meghatározás is egyértelműen utal a vallásszabadság egyéni, alapjogi és intézményi oldalára. A vallásszabadság esetében jól elkülöníthető e jog, alanyi és intézményi oldala.

A vallásszabadságnak megvannak a maga egyéni jogosultságai, intézményi vonatkozásban pedig alapvető kérdés az állam és egyház viszonya, hogy az állam miként szabályozza az egyházak jogállását.¹⁰

A vallásszabadság joga tehát két egymástól viszonylag elkülönülő és önmagában is szerteágazó dimenzióban helyezkedik el, az egyik a vallásszabadság egyéni alapjogi összefüggései, a másik államszervezeti-intézményi kérdésekre, az állam és egyház viszonyára vonatkozik.¹¹

A vallásszabadság egyéni alapjogi dimenzióját olyan jogosultságok alkotják, mint a lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztása, a vallás gyakorlásának szabadsága (kultuszszabadság), valamint a meggyőződésből fakadó, a társadalmi és állami renddel konfliktust eredményező magatartások elutasítása (katonai szolgálat, vallási ünnepen történő munkavégzés megtagadása stb.). A román alap-

9 Muraru 1999. 32.; Muraru 2008. 283.

10 Paczolay 2003. 526.

11 Paczolay 2003. 531.

törvény előírja, hogy a gondolkodás, a vélemények és a vallásos meggyőződések szabadsága semmilyen formában nem korlátozható.¹² Ebből adódik – és az emberi méltósághoz való általános jogból vezethető le – a vallás miatti diszkrimináció tilalma, ugyanis senkit nem érhet hátrány lelkiismereti és vallási meggyőződésért. Ezt egyébként az állampolgárok közötti diszkriminációmentes jogegyenlőség alkotmányos alapelve is előírja.¹³

A vallásszabadság más összefüggésben mint kommunikációs alapjog is megjelenik, hiszen összefügg a gondolatszabadsággal, a véleménynyilvánítás és a kifejezés szabadságával. Ezt a felfogást tükrözi az alkotmányi szabályozás, mely a vallásszabadságot a gondolkodás- és a véleménynyilvánítás szabadságával együtt és a kifejezés szabadságával összefüggésben szabályozza.¹⁴

A vallásszabadság tartalmának meghatározásakor abból kell kiindulnunk, hogy ennek két aspektusa van, nevezetesen egyfelől a vallásos hit, a vallásos meggyőződés léte, ennek megválasztása, másfelől az ebből fakadó cselekvés, vallásos gyakorlat, szertartás. Az első aspektusát a vallásszabadságnak (a hit, a meggyőződés) abszolút jognak tekinthetjük, ahogyan a fentiekben is jeleztük az alkotmány szövege szerint, ez nem korlátozható semmilyen formában. Ugyanakkor a második aspektus, a vallásos meggyőződésből származó sokrétű, konkrét cselekvés, már nem lehet abszolút jog, hiszen ez bizonyos alkotmányi és ennek megfelelő törvényi korlátozásoknak vonható alá. Egyszerűbben, jogilag, normatívan a hit nem korlátozható, de a cselekvés igen. A vallásszabadság tartalmára vonatkozó ezen két aspektusa és ezek eltérő jogi megítélése biztosíthatja egyrészt a vallási türelmet és toleranciát, illetve lehet a társadalmi béke alapja.

A vallásszabadság alkotmányos joga azonban, mint lelkiismereti szabadság, magában foglalja a vallástalansághoz való jogot, a vallás elutasítását, a felekezeten kívüliséget vagy éppen az ateista világnézetet is. A magyar alkotmányjogi szakirodalomban Ádám Antal szerint a lelkiismereti szabadság „az emberi személyiség szellemi, világnézeti, erkölcsi, érzelmi beállítottságából eredő, az egyén felelősségi értékrendje által áthatott és mérlegelt meggyőződés szabadságát jelenti. A meggyőződés vallási szempontból lehet vallásos, vallásellenes vagy közömbös.”¹⁵

12 Az Alkotmány 29-es cikkének (1) bekezdése.

13 Az Alkotmány 4-es cikkének (2) bekezdése.

14 Az Alkotmány 29-es és 30-as cikkelyei.

15 Ádám Antal a vallásszabadságnak mint jognak a következő magyarországi részjogosítványait nevesítette: 1. a vallás elfogadása, 2. megválasztása, 3. megváltoztatása, 4. elhagyása, 5. nyilvános vagy magánkörben, másokkal közösen vagy egyénileg szertartások révén vagy más módon történő gyakorlása, 6. megvallása, 7. megvallásának mellőzése, 8. egyéni megtanulása, 9. iskolai vallásoktatásban való részvétel, 10. vallás tanítása, 11. a valláshoz tartozás állami nyilvántartásba vétele tilalmának érvényesítése, 12. az előírt feltételek követésével másokkal együtt vallási közösség, egyház alapítása, 13. az egyház életében, szertartásaiban való részvétel, 14. gyermekei iskolai vallásos nevelésének megválasztása, 15. hivatali esküjében vallásos megerősítés alkalmazása, 16. vallási alapú hátrányos megkülönböztetés, diszkrimináció

A vallásszabadságról és az egyházak jogállásáról szóló román törvény, mint ahogyan címe is jelzi, két kérdéssel foglalkozik.

A törvény előírásai a vallásszabadságot a gondolkodásszabadsággal és a lelkiismereti szabadsággal együtt értelmezi. Ez olyan rendelkezésekben jut kifejezésre, mint amelyik előírja, hogy senki sem akadályozható vagy kényszeríthető arra, hogy valamely véleményt elfogadjon vagy valamely vallásos felekezethez csatlakozzon, és ezen személyes választásáért semmilyen diszkrimináció nem érheti. A törvény hangsúlyozza, hogy a vallásszabadság egyidejűleg tartalmazza, magába foglalja egyrészt valamely vallásos meggyőződés elfogadását, egyéni és közösségi megvallását, felekezethez való tartozást, a vallásos szertartások és rítusok nyilvános gyakorlását, másrészt pedig ezek elutasítását, vagyis a vallásszabadság szerves része annak a jognak az elismerése, hogy valaki ne legyen vallásos.¹⁶

A vallásszabadság törvényi szabályozásának további fontos eleme a gyermekek vonatkozásában az, hogy kizárólag a szülőknek, illetve a törvényes gyámoknak van joguk kiskorú gyermekeik felekezeti hovatartozásukat eldönteni illetve vallásos nevelésükről gondoskodni.¹⁷ A 14. életévét betöltött kiskorú személy vallása csak ennek beleegyezésével változtatható meg. A 16. életévét betöltött gyerek egyedül választhatja meg felekezeti hovatartozását.¹⁸ A vallásszabadság tartalmának meghatározásában fontos szerepe van a bírói joggyakorlatnak és különösen az Alkotmánybíróság esetgyakorlatának.

A román Alkotmánybíróság a lelkiismereti szabadságot előíró alkotmányi szabályozással (29-es cikk) kapcsolatos döntéseiben néhány elvi jellegű észrevételt fogalmazott meg, amely értelmezi, magyarázza a szabályozás tartalmát, bár nincsen egy gazdag alkotmánybírói esetgyakorlat, illetve egy átfogó, jogfejlesztő jellegű magyarázó érvrendszer és elvi megállapítás. Az alkotmánybíróság egy döntésében kifejti, hogy a lelkiismereti szabadság romániai alkotmányos szabályozása összhangban van az alapvető emberi jogok és szabadságok Európai Egyezményének 9. cikkelyével. Ezen túlmenően megállapítja, hogy a lelkiismereti szabadság belső (bensőséges) tartalmát illetően abszolút jog, és csak külső megnyilvánulásai vonatkozásában tekinthető relatívnak. Mindez pedig sajátos pozitív vagy negatív tartalmú kötelezettséget ró az államra.¹⁹

A vallásfelekezetek autonómiájának koncepciójáról az Alkotmánybíróság kifejti, hogy ez az állam és egyház szétválasztása nyomán jelent meg, és mind az államnak, mind az egyháznak megvan a sajátos feladat- és hatásköre, melyek nem

tilalma, 17. vallási fogantatású lelkiismereti meggyőződés alapján fegyveres katonai szolgálat megtagadása és helyette más kötelező polgári szolgálat vállalása, 18. A vallásszabadságból fakadó jogok megvalósulásának állami támogatása és ezek védelme. Ádám 2000. 121–122.

16 A törvény 1-es cikkének (2) bekezdése, valamint a 2-es cikk.

17 A törvény 3-as cikkének (1) bekezdése.

18 A törvény 3-as cikkének (2) bekezdése.

19 Az Alkotmánybíróság 2009 évi 845-ös számú Döntése, megjelent a Hivatalos Közlöny 2009. évi 524-es számában.

kereszteznek egymást. A felekezeti autonómia tartalmát illetően megállapítja, hogy ez vonatkozik a felekezetek jogalkotásának, valamint saját statútumaik alapján történő önkormányzásának, öngazgatásának, valamint bíraskodásának állam által is elismert képességére. Ilyen értelemben idézve az Európai Emberjogi Bíróság joggyakorlatát is megerősíti, hogy az autonóm vallási közösségek léte elengedhetetlen egy demokratikus társadalomban.²⁰

Továbbá megemlíthető, hogy az Alkotmánybíróság kimondta egyrészt a lelkiismereti szabadság és a kifejezés, a véleménynyilvánítás szabadsága közötti megkerülhetetlen kapcsolatot, hiszen ez éppen a belső vallásos meggyőződések, gondolatok, vélemények kinyilvánításának, kifejezésének a legkülönbözőbb eszközökkel történő biztosítását kell hogy jelentse. Másrészt az említett két szabadság, a lelkiismereti és a véleménynyilvánítás szabadsága szintén szoros kapcsolatban van az egyesülési szabadsággal, mint a gondolatok, a vélemények és a vallásos meggyőződés kifejezésének kollektív formái.²¹

Végezetül, ebben a vallásszabadsággal csak vázlatosan foglalkozó fejezetben, érdemes még megemlítenünk a vallásszabadsággal kapcsolatos néhány potenciálisan létező konfliktushelyzetet és az ezekre adott szabályozási válaszokat. Ilyen konfliktusok a hittérítés, a hit terjesztésének módja, a vallási ünnepen történő munkavégzés, illetve a szombati, vasárnapi munka, a vasárnapi kereskedelem tilalma, a különböző tisztségek betöltéséhez kötődő eskütétel vallásos formulájának a kötelező jellege.

A vallásszabadság alapjoga szükségszerűen együtt értelmezendő a véleménynyilvánítás és a kifejezés szabadságaival. Tartalmilag ez a hit, hitelvek, hittételek terjesztésének lehetőségét, meggyőzést vagy akár toborzást jelenti. Ugyanakkor ez a cselekmény nem sértheti a közrendet, a közbiztonságot, a közérkölcst és mások alapjogait és szabadságait. A román munkatörvénykönyv lényegében fősabályként tiszteletben tartja a vallási ünnepeket, amelyeket az állam is munkaszüneti napnak minősít, a szombat és vasárnap pedig hivatalos munkaszüneti nap, melyeket lehetőség szerint a munkáltatóknak az egyéni munkaszerződésekben is tiszteletben kell tartsanak. Természetesen lehetnek olyan munkakörülmények vagy a munkáltatóknak olyan igénye, hogy a munkavállalók az említett napokon is dolgozzanak. A vasárnapi kereskedelem tilalma mint felvetés jelen van a közbeszédben, de jelentős társadalmi támogatása a gondolatnak nincsen, és kevésbé valószínű, hogy ilyen tartalmú szabályozást a román törvényhozás a közeljövőben elfogadna.

Bizonyos tisztségek betöltéséhez szükséges az eskütétel, például köztársasági elnök, a parlament tagjai, a miniszterelnök és a kormány tagjai, a polgármester

20 Az Alkotmánybíróság 2011. évi 448-as számú döntése megjelent a Hivatalos Közlöny 2011. évi 424-es számában.

21 Az Alkotmánybíróság 2008. évi 485-ös számú döntése, megjelent a Hivatalos Közlöny 2008. évi 431-es számában.

stb., és ezekben kifejezetten a különböző vonatkozó törvények, illetve maga az alkotmány írja elő a vallásos formulát.²² A román közgondolkodás, közfelfogás ezt meglehetősen nagy támogatással elfogadja, de nincsen elvi akadály a ezen utolsó mondat elhagyásának, ugyanakkor példa sem nagyon van arra, hogy a gyakorlatban ez elmaradna.

V. Az egyházak jogállása

A vallásszabadságnak mint alapvető emberi jognak a fentiekben az egyéni individuális aspektusait mint összetett tartalmú alapjogot elemeztük. Ugyanakkor a vallásszabadságnak van egy kollektív dimenziója, nevezetesen az a törvényben is elismert jog, hogy minden személynek joga van vallásos hitét közösségben kinyilvánítani.²³ A vallásos jelenség tehát részben az egyén legbelső, legszemélyesebb meggyőződésének a része, ugyanakkor olyan társadalmi jelenség, mely kifejezetten közösségi jellegű. Következésképpen a vallásszabadság számos jogosultság vonatkozásában olyan egyéni jogként jelenik meg, mely csak közösségben gyakorolható. Ezt az intézményi vonatkozást az egyházak, jogállásuk és állammal kialakult/kialakított viszonyrendszerük jeleníti és határozza meg. A következőkben az egyház alkotmányjogi fogalmát, jogállásukat meghatározó szabályozásokat és ezek alkalmazását elemezzük.

Az egyház alkotmányjogi fogalma kettős jelentésű, amennyiben egyrészt beszélünk ennek institucionális fogalmáról, melyben utal az egyházi intézményre, szervezetre, másrészt funkcionális fogalmáról, vagyis az adott egyház identitását meghatározó hitelvekről, értékekről, szellemiségről, szertartások rendszeréről (liturgiáról). Az előbbire inkább az „egyház” kifejezést, utóbbira pedig a „felekezet” fogalmát használjuk.²⁴

Az egyház általános, mindkét aspektust magába foglaló jelentése meghatározott vallásos hit, meggyőződés kinyilvánítását, exteriorizálását jelenti.

A román alkotmány meghatározza az egyházak jogállását, ennek általános keretét, mely a tanulmány során már idézett, egyházak jogállásáról szóló organikus törvényben kerül részletes szabályozásra.

Az egyházak jogállásának alkotmányos kerete négy alapvető tételt rögzít, nevezetesen:

1. A vallásszabadság alapján az egyházak szabadok és szabadon szerveződhetnek saját statútumaik alapján, de a törvényben előírt feltételek mellett.

22 Az Alkotmány 82-es cikkének (2) bekezdése tartalmazza a köztársasági elnök esküjének a szövegét, amely az „Isten engem úgy segítjen!” kijelentéssel zárul.

23 A törvény 5-ös cikkének (1) bekezdése.

24 A román alkotmányos szóhasználatban is megkülönböztető a „Biserică” (egyház) és a „Cult” (felekezet) kifejezések használata.

2. Az állam és egyház viszonyát meghatározó elv az, mely szerint az egyházak autonómak az állammal szemben, és az állam támogatja az egyházakat.

3. Az egyházak egymás közötti viszonyukban tilos bármilyen vallásos gyűlöletkeltés szítása, alkalmazása.

4. Az egyházak felekezeti iskolákat tarthatnak fenn, melyek önálló oktatási formaként jelennek meg.

Ezt az alkotmányos keretet tölti meg tartalommal, konkrét, részletes szabályozással elsősorban a lelkiismereti szabadságról és az egyházak jogállásáról szóló törvény, valamint a tanügyi törvény.²⁵

A következőkben ezt a négy tételt elemezzük részletesebben:

1. A hatályos jogrend szerint a vallásalapítás szabadsága biztosított. Ennek látszólag ellentmond az, hogy a törvény rögzíti az elismert felekezeteket, amelyekből Romániában szám szerint 18 van.²⁶ A törvény, szervezeti szempontból, különbséget tesz felekezet és vallásos társaságok (egyesületek), valamint vallásos csoportok között. Az első kettő jogi személyként kerül bejegyzésre, illetve ennek megfelelően működik és végzi tevékenységét, míg az utóbbi nem jogi személyként létezik. A vallásos közösségek szabadon dönthetnek arról, hogy mely szervezeti formát választják.²⁷ A felekezetek (egyházak), a vallásos egyesületek és a vallásos csoportok törvényben rögzített kötelezése, hogy tartsák tiszteletben az alkotmányt, a törvényeket, ne sértsék a közbiztonságot, közrendet, a közegészséget, a közérkölcset, valamint az alapvető emberi jogokat és szabadságokat.²⁸

A vallásos egyesület magánjogi jellegű jogi személy, melyet természetes személyek hoznak létre, akik ennek keretében vallásos hitüket, meggyőződésüket megvallhatják, gyakorolhatják, illetve a törvényben előírt feltételek mellett ezek idővel felekezetekké alakulhatnak.²⁹

A vallásos csoport pedig természetes személyeknek minden előzetes eljárások nélküli szabad egyesülése, s mint ilyen, nem rendelkezik jogi személyiséggel.³⁰

25 Itt jegyzem meg, hogy e tanulmány keretében nem foglalkozom az egyházak vagyoni helyzetével, az egyházi ingó és ingatlan javakról szóló restitúciós törvényekkel, melyek jelentősen túlhaladják ennek a tanulmánynak a tartalmi kereteit.

26 A törvény melléklete rögzíti és ezek a következők, a törvényben használt sorrendben: 1. Román Ortodox Egyház, 2. Temesvári Szerb Ortodox Püspökség, 3. Római Katolikus Egyház, 4. Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház, 5. Örmény Egyház, 6. Régi Orosz Rítus Szerinti Keresztény Egyház, 7. Romániai Református Egyház, 8. Romániai Evangélikus Egyház, 9. Romániai Evangélikus Lutheránus Egyház, 10. Erdélyi Unitárius Egyház, 11. Romániai Baptista Keresztény Egyházak Szövetsége, 12. Romániai Keresztény Evangéliumi Egyház – Romániai Keresztény Evangéliumi Egyházak Szövetsége, 13. Román Evangéliumi Egyház, 14. Romániai Pünkösdisták Szövetsége, 15. Romániai Hetedik Napi Adventista Keresztény Egyház, 16. Romániai Zsidó Közösségek Federációja, 17. Muzulmán Felekezet, 18. Jehova Tanúinak Vallásos Szervezete.

27 Mindezeket a törvény 5-ös cikkének (2) és (3) bekezdése szabályozza.

28 A törvény 5-ös cikkének (4) bekezdése.

29 A törvény 6-os cikkének (2) és (3) bekezdése.

30 A törvény 6-os cikkének (1) bekezdése.

Az előbbiekkel szemben a felekezetek, az egyházak közhasznú jogi személyek, megszervezésüket és működésüket részben közvetlenül az alkotmány és a jogállásukról szóló törvény mint általános kerettörvény szabályozza, részleteiben, részletességükben azonban saját szabályzataik, kánonjaik. Elmondható tehát, hogy az egyház a jogi személyek önálló, sajátos típusa, melyet elsősorban rendeltetése, másrészt pedig jogosítványai különböztetnek meg a többi, állampolgárok által létrehozható szervezettípustól.³¹

2. A törvény elismeri az egyházak lelki, szellemi, nevelési, szociális, karitatív szerepét, valamint azt, hogy a felekezetek a társadalmi béke meghatározó tényezői. Mindez egyfelől szükségessé teszi, hogy az állam elismerje és biztosítsa az egyházak önállóságát, autonómiáját, ugyanakkor, elismerve ezeket a szerepeket és funkciókat, az államnak támogatnia is kell az egyházak tevékenységét. Ez a két elem – az egyházak autonómiája és az állam támogatása – meghatározó az egyház és állam jogilag szabályozott viszonyában.

Az egyházak autonómiája egyaránt jelent szervezeti (szerkezeti) és funkcionális autonómiát. Az önállóságnak mindkét pillére teljes körű és az állami beavatkozástól mentes. Az egyházak belső megszervezését, szervezeti életük belső struktúráját, hatóságaikat, szerveiket, intézményeiket, valamint belső közigazgatási működésüket, fegyelmi, bírói, jogorvoslati eljárásaikat saját statútumaik és egyéb jogszabályaik szabályozzák. A felekezetek/egyházak állami elismerése során az arra illetékes közhatóságok csak a statútumok alkotmányosságát vizsgálják, ezek konkrét szabályozásait nem érinthetik. Valamely felekezet/egyház elismerése kormányhatározattal történik, melyet a Hivatalos Közlönyben tesznek közzé, és amely bíróság előtt, a törvényben előírt feltételek szerint megtámadható.³²

Mindez azt jelenti, hogy a felekezeteket/egyházakat nem az állam hozza létre, még csak nem is az állam engedélyezi, hanem egyszerűen elismeri, létüket jogilag tudomásul veszi. Az államnak az egyházak létevel és működésével szemben támasztható követelménye lényegében ugyanaz, amit a társadalom is minimálisan megkövetel az államtól, nevezetesen hogy az alkotmányos/törvényes kereteket, a közrendet, közbiztonságot, a közerkölcsöt és az alapvető emberi jogokat tiszteletben tartsa.

3. Az egyházak a törvény és a közhatóságok előtt egyenlők, ami meghatározza egymáshoz való viszonyukat is. Ezt azért is fontos rögzíteni, mivel bizonyos adottságok folytán az elismert egyházak között jelentős különbségek, eltérések és ebből adódóan egyenlőtlenések vannak. Gondoljunk a hívek számára, az eltérő támogatottságra és forráslehetőségekre. Következésképpen szükséges a törvény előtti, valamint a közhatóságokkal szembeni egyenlőség normatív kiemelése. Már csak ezért is, mert éppen a törvény előírásaival szemben az a joggyakorlat alakult ki, hogy sok

31 Schanda 2000. 66.

32 Mindezeket az egyházak elismerésére vonatkozó eljárási szabályokat a törvény 17–22. cikkei rögzítik.

esetben a közhatalóságok előtt az egyházak nem egyenlők, mivel az államnak van preferált, privilegizált egyháza, és ez nyíltan, vállaltan a román ortodox egyház.

A Romániában elismert egyházak meglehetősen eltérő történelmi feltételek között jöttek létre, illetve fejlődtek, mint ahogyan történelmi-társadalmi szerepük is igencsak eltérő volt. Így egyes egyházak jóval a román államiség léte előtt már léteztek, mint például a római katolikus, a református vagy az evangélikus egyház. Más egyházak jelentős mértékben összefonódtak a román állammal, vagy éppen a jelenlegi román állam kialakulásában volt jelentős szerepük. Ilyen a Román Ortodox Egyház és a Román Görögkatolikus Egyház. Megint más egyházak teljesen újak, Romániában jelentős történelmi múlttal nem rendelkeznek, mint amilyen a neoprotesztáns egyházak, a Hetedik Napi Keresztény Adventista vagy Pünkösdisták Egyház.

Ugyanakkor ezen egyházak és híveik között a történelmi múltban, de még napjainkban, a közelmúltban is jelentős konfliktusok voltak. Elegendő, ha a közelmúltban lezajlott, ortodoxok és görögkatolikusok közötti ingatlanviták kapcsán a sokszor erőszaktól sem mentes konfliktusokra gondolunk.

Míndezen okán is teljesen indokolt nem csak az egyenlőség mint jogelvnek az említése, de az az alkotmányi szabályozás is, mely szerint az egyházak közötti kapcsolatban tilos a vallásos gyűlöletkeltés minden formája, történjen az bármilyen eszközzel vagy cselekedettel.³³ Ez természetesen úgy értendő, hogy a gyűlöletkeltés egyaránt tilos, függetlenül annak forrásától, hiszen ez jöhet egyházon belülről, de jöhet azon kívülről, vagy akár az állam részéről is.

4. Az egyházak társadalmi szerepvállalásának egyik legfontosabb, hagyományos és nagy múltra visszatekintő összetevője az oktatás a nevelés feladatának felvállalása. Ez leginkább a római katolikus, a református és az evangélikus egyházakat jellemzi, amelyek a múltban egyházi/felekezeti iskolákkal rendelkeztek. Jelenleg a román alkotmány 2003-as módosítása következtében elismerésre került az állami és magán oktatási formák mellett a felekezeti oktatás, mint önálló oktatási forma.³⁴

Korábban, lényegében már 1990-től, újjáalakultak a felekezeti iskolák, de ezek jogállása ideiglenes és bizonytalan volt, hiszen működésük engedélyeztetését évenként kellett megújítani, bonyolult bürokratikus eljárás keretében.

A jelenlegi alkotmányos rendelkezésen túli törvényi szabályozások sem egyértelműek, amire ráerősít a nem túlzottan kedvező jogalkalmazás és joggyakorlat, miszerint a felekezeti iskolák, melyek sok esetben visszaszolgáltatót egyházi tulajdonú ingatlanokban működnek, maga az oktatási intézmény államinak minősül, másrészt a helyi és központi hatóságok igyekeznek a magániskolák szférájába szorítani, hogy ezzel is megszabaduljanak a támogatás, az anyagi hozzájárulás kötelezettségétől és felelősségétől.³⁵

33 Az Alkotmány 29-es cikkének (4) bekezdése.

34 Az Alkotmány 32-es cikkének (5) bekezdése.

35 Jól jellemzi ezt a jogilag bizonytalan helyzetet és a hatóságok hozzáállását, hogy a 2011-es tanügyi törvény előírja, miszerint a kormánynak meg kell egyeznie a törvény hatálybalépésétől

A törvény, az egyházak által megszervezett oktatás című fejezetében, egyrészt előírja, hogy az állami és magániskolákban lehetséges a vallásoktatás, az oktatókat pedig az adott felekezet jóváhagyásával nevezik ki.³⁶ Ezen túlmenően rendelkezik azokról az egyházak által létrehozott és igazgatott oktatási intézményekről, melyek feladata a lelkészképzés, illetve az egyház számára szükséges személyzet és egyéb szakemberek képzése.³⁷

Végezetül pedig kijelenti, hogy a tanügyi törvény előírásai szerint az egyházak létrehozhatnak és igazgathatnak felekezeti iskolákat minden szinten, profilon és szakterületen. Hasonlóképpen a törvény kimondja, hogy az állam anyagilag, pénzügyileg támogatja a felekezeti oktatást, de ennek módzata, konkrét formája és mechanizmusa mind a mai napig nincs az egyházak számára megnyugtató módon kidolgozva és alkalmazva. Végezetül pedig a törvény elismeri a felekezeti oktatási intézmények szervezeti és működési autonómiáját, ahogyan az a saját statútumaikban szabályozva van, és amely összhangban kell legyen az országos oktatási rendszerrel.³⁸

Ez utóbbi szövegrész rosszhiszemű értelmezés esetén (ami nem ritka a román jogalkalmazásban) lényegében kiüresítheti az „oktatási intézmények szervezeti és működési autonómiájának” konkrét tartalmát.

Itt említjük meg, bár nem a felekezeti oktatáshoz szervesen kapcsolódó kérdés, hogy az egyházak lelki- és szeretetszolgálatot végezhetnek a hadseregben, a kórházakban, börtönökben, öregotthonokban, árvaházakban, és ezt az állam elősegíti, illetve támogatja.

A fentiekben leírtakban talán sikerült az állam és egyház rendkívül összetett viszonyrendszeréről egy általános képet vázolni, ennek alkotmányjogi, valamint állami egyházjogi vonatkozásait mozaikszerű keresztmetszetét bemutatni, illetve felvillantani az ezekkel a szabályozásokkal nem mindig összhangban lévő jogértelmezést és jogalkalmazást.

Összegzésként pedig megállapítható, hogy kétségtelenül jelentős mértékben javult, normalizálódott az egyházak helyzete Romániában az 1989 előtti állapotokhoz képest, de létüket, mindennapjaikat, egész tevékenységüket, állammal kapcsolatos viszonyukat továbbra is az egyenlőségért, az egyenlő (vagy éppen jogosan, indokoltan megkülönböztetett) bánásmódért, jogaik elismeréséért és biztosításáért folyó napi küzdelem jellemzi.

számított hat hónapon belül az egyházakkal a finanszírozási kérdésekről, ami azonban mind a mai napig nem történt meg.

36 A törvény 32-es cikke.

37 A törvény 33-38-as cikkei.

38 A törvény 39-es cikke.

Irodalom

- HELLER Á. 2000 Kérdés, mi volna a társadalmi integrációt is segíteni kész keresztény és zsidó teológia? In: *Vallások és az európai integráció, II.* Budapest.
- SCHANDA B. 2000 *Magyar állami egyházjog.* Budapest.
- MURARU, I. 1999 *Protecția constituțională a libertăților de opinie.* București.
2008 Libertatea conștiinței. In: Muraru, I.–Simina Tănăsescu, E. (ed.): *Constituția României, comentariu pe articole.* București.
- PACZOLAY P. 2003 Lelkiismereti és vallásszabadság. In: Halmai G.–Tóth G. A. (szerk.): *Emberi jogok.* Budapest.
- ÁDÁM A. 2000 Az Alkotmánybíróság egyházakkal kapcsolatos határozatai. In: Bitskey B. (szerk.): *Tízéves az Alkotmánybíróság.* Budapest.